

הלכות שבת סימן שסג

באר הגולה רכג

טפח (צה) כרחב הקורה⁸⁰; אבל אם אינו גבוה עשרה וחזק בו להשלימו לעשרה, (צט) צריך לחק ארבע אמות (ק) לתוך המבוי (קא) על-פני כל רחבו⁸¹. צ"אין מבוי נתר בלחי או קורה עד שיהיו פתוחים לתוכו (קב) *שני חצרות *ולכל חצר *שני בתים (ואפלו כל החצרות פתוחות זו לזו) (הרא"ש ומדריכו והטור), (קג) ויש חולקים בזה (כ"י בשם הר"ף והרמב"ם), שישלא יהא בכל פתח מאלו פתות מארבעה טפחים, ושיהיו דיורים אוכלים בכל בית, שמקום הפת גורם; ואפלו היה הפת הנהאד לאב והשני לבן, אף-על-פי שהבן מקבל פנים משלחן אביו (קד) ואוכל בביתו, הרי הם גדונים בשנים; א"אפלו צדו אחד אינו-היהודי ואחד ישראל מהני. עוד צריך, (קה) שיהא ארכו (קו) יותר על רחבו; ואם חסר (קז) אחד מאלו, (קח) גאינו נתר אלא בפס ארבעה או שני פסין שני משהויין (קט) או צורת-פתח: הגה ויש אומרים דנהגין האינא לתמן (קי) כל המבואות בצורת-הפתח, (קיא) דכל המבואות שלנו יש להם דין חצרות (ת"ה סימן ער). [*] והנהגה הפשוט במדינות אלו ונקטא א הרא"ש ומהות ממוני בפרק ב מהלכות עירובין מפסקת הנקרא שם ע"ב ב שם י"ב ב שם בפרש"י

שערי תשובה

רחוק ג"ט מן החלל הפרצה לא מהני משום לחי ואין כאן הסר, ע"ש: [*] והנהגה הפשוט כ"י. וצ"ע בבכור-שור דף קיג דאזנן קנים של צה"ם צריך שלא יהיו רחוקים מן הפתל ג"ט וגם אין להנביח הקנים מהקרקע ג"ט, וכן יש להחמיר שלא להצמיד הקנים אחורי הפתל, שאין הקנים נראים מבפנים תוך המבוי או נגד אריר המבוי כמ"ש בש"ע

משנה ברורה

עפר כשעור זה; וצריך לנהר בשנדרס ברגלים שלא יתמעט מבשעור ברחבו, והוא הדין לענין גבהו שלא יתמעט ויהיה יותר מעשרים: (צח) כרחב הקורה. דשעורו טפח, וכנ"ל בסעף יז. והשעם דמהני רחב טפח, דהא קומא לן מטר להשתמש פתח הקורה, והעומד על אותו מקום יוכל לראות את הקורה, (סו) דהא על אותו המקום אינו גבוה יותר מעשרים ואית בה משום הכרא: (צט) צריך לחק ארבע אמות. והא דלעיל סגי בטפח, שאני הקא דבפתות מעשרה טפחים לא מקרי דפן כלל וצריך לשונה יפן, ולכך צריך דוקא כשעור משך המבוי דהוא ארבע אמות, וכנ"ל בריש הסעף, אבל התם מקרי דפן אלא שהוא גבוה יותר מעשרים אמות, ולהכי סגי בטפח כשעור רחב הקורה (רש"י): (ק) לתוך המבוי. ואם חזק בפחות מזה, צריך דוקא פס ארבעה או שני פסין שני משהויין כד"ן חצרות⁸², וכנ"ל סוף דבור המתחיל

החקיקה ובין הפתלים לא יוכלו הפתלים להצטרף להן, וקאין פתלים להמבוי דמי⁸³; אכן אם ההפסק בין החקיקה ובין הפתלים הוא רק פתות משלשה טפחים, יש לומר דמהני⁸⁴ [פמ"ג]: (קב) שני חצרות. השעם בזה, (סס) משום דהא דהתירו במבוי בלחי וקורה, מחמת דיש בו רבי דיוירין ואין משתמשין בו בהצנע כל-כך לפיכך סגי בתקון בזה, מה שאין בן החצר, שאין מצוי בו דיוירין כל-כך, משתמשין בו בהצנע ספי, לכך צריך להכשר ספי, שני פסין או פס ארבעה טפחים; ולכך הכי נמי במבוי שאין בו שני חצרות פתוחין, דיויריהן מועטין ועושין בו תשמישי הצנע, ולכן לא סגי בלחי וקורה: (קג) ויש חולקין. דכיון דיכולין לערב יחד דרך הפתחים, נחשבו כחצר אחת⁸⁵, (סט) והוא הדין בבתים הפתוחים זה לזה⁸⁶. (ע) ונתבאר האדונים, דכיון שהוא מלתא דרבנן נקטינן לקלא: (קד) ואוכל בביתו. לאפוקי אם דרך אכילתו (עט) בבית האב: (קה) שיהא ארכו וכו'. שכן (עג) דרך המבוי להיות: (קו) יתר על רחבו. אפלו (עג) משהוי⁸⁷. וארכו מקרי (עד) דרך בניסתו למבוי, ומה שאינו דרך בניסתו מקרי רחבו⁸⁸; דאם ארכו ברחבו הוי לה כחצר, ויכולקמה: (קז) אחד מאלו. קאי על כל מה שמבאר כאן מן 'אין מבוי נתר' וכו', וכן הדין (עט) לענין שפלא היה ארץ המבוי ארבע אמות: (קח) אינו נתר וכו'. דיינו כחצר, וצ"ל-פן צריך לזה פס ארבעה טפחים וכו', ובדלעיל בסעף ב: (קט) או צורת-פתח. וזה מהני (עו) אפלו ברחב מעשר, ובדלעיל בסעף ב: (קי) כל המבואות וכו'. בין (עו) סתום מצד אחד בין מפלש משני הצדדין, בין רחב עד עשר אמות בין יותר מעשר אמות: (קיא) דכל המבואות שלנו וכו'. הנינו, משום דבמבואותינו (עט) אין בתים וחצרות פתוחות לתוכם⁹⁰, ולכן אין נתר בלחי וקורה כד"ן חצר מבוי. ואף דבחצר סגי בשני לתיים משני הצדדין, בט"ז משמע להקרא דאם במבוי (עט) מכל מקום משום דלפעמים המבוי מפלש משני צדדי, ואז בנודא צריך להחמיר בו שיצטרף צורת-הפתח אף כאין בתים וחצרות פתוחות לתוכו מחמת שבראשה פתוח לרשות-הרבים או לכרמלית, או שלפעמים רחב יותר מעשר, דבזה אפלו כחצר צריך מדינא צורת-הפתח וכנ"ל בסעף ב, לכן הנהיגו תמיד לעשות צורת-הפתח⁹¹, והנה לצד השני של מבוי אם אין רחב יותר מעשר אמות,

שער הציון

(סו) מגן-אברהם: (סז) גמרא: (סח) בית-יוסף בשם רש"ב"א: (סט) מגן-אברהם: (ע) ב"ח ואלוהי רבה: (עא) אף שהוא לן בביתו, דאכילה גורם ולא מקום ליה: (עב) לבוש: (עג) גמרא: (עד) רוב המגיד בשם הרשב"א: (עה) מבאר בסעף לב: (עו) וכוה משיב קשית הנאון רבי עקיבא איגרי, עין שפ"ב: (עז) אף דמגן-אברהם משמע דאין להחמיר רק במבוי מפלש ולא בסתום, דבו סגי בשני לתיים משני הצדדין, בט"ז משמע להקרא דאם במבוי סתום מצד אחד המנהג דוקא בצורת-הפתח, וכן פתח בשלחן-עצ"ששים וכן משמע בדרכי-משה, וכן הסכים בספר בית-מאיר, ע"ש ובהגר"ז, ובדעת יש לפרש גם דעת מגן-אברהם כן: (עט) עלת-שבת ומגן-אברהם וש"א. ואף דבבאר היטב שארכו נתר על רחבו קומא לן בסעף שאמר זה ונקטר בלחי וקורה אף שאין חצרות פתוחות לתוכו, וזה דוקא כחצר שאינה קרוב לרשות-הרבים כי הוא פתוח למבוי, מה שאין בן במבוי שהוא קרוב לרשות-הרבים או לכרמלית תמיר ט"י [עו"ש]: (עט) כן מוכח מהש"י וכן הוכיח בספר בית-מאיר, עין שם:

הלכות שבת סימן שסג

לתקן על ידי חבל הקשור לרחבו של מבוי, ודין חבל זה אינו קורה שהרי אין רחבו טפח, ולא מהני אלא משעם צורת-הפתח דמהני למעלה אפלו בגמי, כדלעיל סוף סימן שסב, ועל-כן יש לזהר להעמיד (י) (י) (קיב) תחת החבל (קיג) שני קנים גבוהים עשרה (קיד) מכניס תחת החבל, ואז מהני אפלו במבוי מפלש (קטו) בתורת צורת-פתח או אפלו בחצר ובכל מקום שצורת הפתח מהני (וכמו שנתבאר לעיל סוף סימן שסב) (ד"ע): **כז** יחצור (קטז) שארכו יותר על רחבו, דינו כמבוי ונתר בלחי או קורה: הגה אף-על-פי שאין חצרות וכתים פתוחין לתוכו, הואיל ואינו קרוב לרשות-הרבים אלא פתוח למבוי ותמבוי פתוח לרשות-הרבים (כ"י בשם תשובת מהר"ל בשם סמ"ק): **כח** המבוי (ס) שאין ברחבו שלשה טפחים

באר היטב

(י) תחת. כ' הש"ז: ג"ל כיון דצריך להעמיד קנים למשה בגובה "א"צ לקשר החבל למעלה בקנים אלא יכול לקשר החבל אפלו בגג מזה ומזה כיון דצריך צה"פ מפת הקנים שלמשה, גם א"צ לזהר הי"אף הוא נקשר למעלה בגגים, אלא שצריך שיצמיד הקנים מכניס תחת החבל, וג"ל עוד, דאם למעלה מן הקנים שמעמידים למשה יש גג שפסוק בין גבה החבל להקנים, יש אסור בזה, דלא תיה צורת-הפתח בזה כיון שהגג מפסיק בין החבל להקנים ואין עושין צה"פ בענין זה, ואם צריך צורת-הפתח נקב גדול בגג למעלה מהקנים בענין שיהיו מכניסים תחת החבל בלי הפסק; ועוד ג"ל, שאם יש תחת החבל בפתח יוצאים חפופים עד "י טפחים סמוך לקרע, שפיר יש לסמוך עליהם מע"ש במקום קנים של לחי, וגם כן צריך שיהיו החפופים מגלים למעלה תחת החבל, עכ"ל, ע"ש ועמ"א. ועמ"ש בס"ק ג: (ס) שאין. כלומר

שערי תשובה

מכאן, ע"ש וגם בסימן כו שכתב הרב יפה. ועין מ"ש שם על דברי המפ"א ח"א סימן כה, ע"ש: [י] תחת. עין בה"ט. ועין בשו"ת בית-אפרים. ועין בסוף ספר מקור-חיים על הלכות פסח בהקדמותיו שאם מעמיד הקנים בתוך הבית עד לארץ או בחוץ עד למעלה בגגים, אלא שצריך שיצמיד הקנים מכניס תחת החבל, וג"ל עוד, דאם למעלה מן הקנים שמעמידים למשה יש גג שפסוק בין גבה החבל להקנים, יש אסור בזה, דלא תיה צורת-הפתח בזה כיון שהגג מפסיק בין החבל להקנים ואין עושין צה"פ בענין זה, ואם צריך צורת-הפתח נקב גדול בגג למעלה מהקנים בענין שיהיו מכניסים תחת החבל בלי הפסק; ועוד ג"ל, שאם יש תחת החבל בפתח יוצאים חפופים עד "י טפחים סמוך לקרע, שפיר יש לסמוך עליהם מע"ש במקום קנים של לחי, וגם כן צריך שיהיו החפופים מגלים למעלה תחת החבל, עכ"ל, ע"ש ועמ"א. ועמ"ש בס"ק ג: (ס) שאין. כלומר

משנה ברורה

והנהגות בין האחרונים, (פ) דרשת הרבה מהם דשם סגי על-כ"ל פנים בשני לחיים משני הצדדים ולא בעי צורת-הפתח, וטעמם, דממה-נפשו: אם דינו כמבוי מפלש, הלא גם בו קומא לן לקמן בסימן שסד דאין צריך צורת-הפתח רק מצד אחד ובצד השני סגי בלחי אחד או קורה, ואם דינו כחצר וכג"ל, הלא על-כ"ל פנים די בשני לחיים. (פג) ויש מאחרונים שמצדדין, דמצד המנהג די לעשות בכל צד צורת-הפתח, וכוונתו צריך להמחלה לזהר בזה, אך במקום הדחק, נשפסק החבל שעל-גבי הלחיים בשבת או כל כי האי גונא, נראה דיש לסמוך עליהם להקל היכא שאין רחב יותר מעשר אמות אף שהוא פרוץ במלואו. והנה במבואות שלנו הנזכרים לעיל שאין בתים וחצרות פתוחות לתוכו, אם הוא מבוי עקם, יש דעות (פג) בין האחרונים אם צריך לעשות תקון בעקמיותו כדין המבואר לקמן בסימן שסד סעיף ג, דיש לומר, כיון דמעקר הדין ישרו דין חצר אין צריך שום תקון ודי במה שעושה התקון בשני ראשיו, ויש מחמירין בזה, (פג) והמנהג להקל. ודע עוד, דהא דמבואר דבצירות שלנו צריך צורת-הפתח, הנה בצירות שאין מקפות חומה, או שפסקין חומה והחומה נפרצה לרשות-הרבים או לכרמלית ביותר מעשר אמות. (פד) אבל כשפסק חומה והחומה לא נפרצה, רק שצריך לתקן ולחלק בין מקום שהיהודים דרים שם ובין מקום שהעובדי-גוילים דרים שם כדי שלא יאסרו על היהודים לטלטל, אין צריך לעשות שם צורת-הפתח, רק די בפס רחב ארבעה טפחים או שני פסין של שני משהויין, כשנפרץ שם במלואו ואינו רחב שם יותר מעשר אמות במקום שרוצה לעשות התקון (אף שהמבוי באמצע רחב יותר מעשר אמות), כי העיר הוא יש לה דין חצר לגמרי. וכשלא עשה שום תקון בין יהודי לעובדי-גוילים, גם כן הדין כן כמא בחצר, דמטר לטלטל בכלים ששבתו בתוכו, אבל לא לבית ולא מבית לחצר: (קיב) תחת החבל וכו'. וכיון שהקנים שלמשה גבוהין עשרה טפחים אין צריך עוד קנים למעלה לקשר החבל בהן, אלא יכול לקשר החבל גגן (פס) אפלו בגג למעלה מזה ומזה,

שער הצינן

(פ) עין בגמ' אברכים ובמחצית-השקל, ועין בספר נתיבות-השקל, שכתבנו במשנה ברורה. ועין בפתיחת-השוכה: (פג) תוספת-שבת, וכן כתב בספר בית-מאיר וכן משמע קצת בשלחן-עצ"י ש"ס: (פג) מגן אברכים בסעיף קטן כו ואלה רבה ותורת-חיים, וכן נוטה דעת השערי-תשובה לקמן בסימן שסד להקל, וכן כתב הישועות-יעקב. ודעת המשא-בגמין והש"ז לקמן בסימן שסד וכן בספר בית-מאיר להחמיר: (פג) ספר לחיים, ובפרט דהרבה ראשונים סבירי במבוי עקם גופא שאין צריך שום תקון בעקמיותו, וכמו שהבאתי לקמן בסימן שסד בבאר הלכה: (פד) מגן אברכים ותי"אדם ושלחן-עצ"י ש"ס. והנה בבית-מאיר מחמיר גם בזה לעשות צורת-הפתח, אבל לדידה גם כן רק מצד המנהג, ועל-כן בודאי יש לסמוך על אדון רבנות להקל: (פס) ט"ז ושא"ו ופשוט: (פו) ט"ז בפשיטות. ומכל מקום זהו רק דוקא היכא דאי אפשר בענין אחר, דאי לא הוי טוב למנוע מזה מפני הרואים (פמי"ג בסוף סימן שסב): (פו) ט"ז ואלה רבה ועוד כמה אחרונים. ובספר תוספת-שבת מפקפק על דין זה, עין שם 95: (פז) ט"ז. והנה"י אסור דהינו אפלו הוא פחות פחות משלשה: (פט) תוספת-שבת. ועין במשכבות-הבית סעיף קטן יט: (ז) שערי-תשובה בשם המקור-חיים:

הלכות שבת סימן שסג

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק קיא]
והמנהג להקל⁹³.

93 וראה בענין זה לקמן סי' שסד ס"ק יב, ובמה שכתבנו שם.

[משנ"ב שם]

והחזקה נקדשה לרשות הרבים או לברמלית ביותר מעשר אמות⁹⁴.

94 מדבריו משמע שאם נפרצה בפחות מ' אמות מותר, ואין בזה מנהג להחמיר לעשות צורת הפתח, ודיינו משום שהעיר מותרת מדין 'עומד מרובה על הפרץ'. וראים מדברי המשנ"ב שבמקום שיש עומד מרובה על הפרץ לא נהגו לעשות צורת הפתח בפירצה.

[שעה"צ ס"ק פז]

ובספר תוספת שבת מפקפק על דין זה, עין שם⁹⁵.

95 שכתב לדון בזה מסוגיית הגמרא (עירובין יא, ב) לגבי פתח שעשוי ככיפה, שמבואר שם שעיקר המשקוף הוא התקרה הישרה שלמעלה, והמוזוות בצדדים הן למטה קודם שמתחיל להתעגל כלפי מעלה, ונמצא שאף על פי שהעיגול שבין הקנים שלמטה ובין הקנה העליון מפסיק בין המוזוות למשקוף, מ"מ הרי זה כשר. ובספר דברי יחזקאל (סי' ו ס"ק ה) דחה את דבריו, שטעמו של הט"ז שאסר אינו מדין הפסק, אלא שאין דרך לעשות פתח שגג מפסיק בין המוזוות למשקוף וכן הוא לשון המשנ"ב "שאינ עושים צורת הפתח בענין זה". מה שאין כן בכיפה שהדרך לעשות כך פתח.

והחזו"א (א"ח סי' עא ס"ק יג) כתב על ראיית התוספת שבת, שלפי מה שהוא פירש (שם ס"ק ג) לגבי כיפה, שהעיגול של התקרה הוא המשקוף והובאו דבריו לעיל סי' שסב ס"ק סז, נמצא שאין הפסק בין המוזוות למשקוף. ומ"מ יש לפסול באופן שיש גג שמפסיק בין המוזוות למשקוף מטעם אחר, כיון שבאופן זה התקרה הבולטת נחשבת למשקוף והקנה העליון שעל גבה אינו כלום, ואי אפשר לצרף את סוף התקרה להמשך הקנה כיון שיש אויר ביניהם. אמנם כתב (שם), שאם ההפסק הוא דבר שאינו קבוע, אינו מפסיק וכשר.

[משנ"ב ס"ק קיג]

אבל פתלי המבוי אין נחשבין במקום הקנים⁹⁶.

96 ואם הניח את הקנים של צורת הפתח כהמשך לכותל ואינם סותמים כלל את חלל הרשות כזה, כתב החזו"א (א"ח סי' ע ס"ק טז) שאין בכוחם להחריק את המבוי ופסול. והוכיח דבריו מדין זה שכותלי המבוי אינם יכולים לשמש

כמוזוות הפתח, וכמו כן קנים שהם כהמשך לכותלים. עד כתב שם (ס"ק יז), שקנים של צורת הפתח אינם כשרים כשהם רק

נראים מבחוץ ודיינו שרק לעומד מבחוץ ניכר שאינם המשך של הכתלים, וכגון שהם יותר צרים מהכותל. אמנם אם הרחיקם מכותלי המבוי

כזה, כתב החזו"א (שם סי' פו ס"ק ד-ה) שמתיל אף אם העמידם כהמשך לכותל המבוי, אלא שצריך שלא יהיה שיעור פירצה בין הכותל לקנה.

וראה מה שכתבנו בשעה"צ לעיל ס"ק

לז, שמבואר מדבריו שסובר שבקני צורת הפתח הרי זה מועיל כשנראה מבחוץ שאינם המשך של הכותל.

[משנ"ב שם]

ואם איך עמוד בפתל בולט, נדון משום קנה⁹⁷.

97 דין זה שעמוד בכותל הבולט לתוך חלל הפתח יכול להחשב לקנה, כתב החזו"א (שם סי' ע ס"ק כזה) שהוא רק לשית רש"י (עירובין יא, א ד"ה שיקפי), שאם יש פתח באמצע כותל הבית אפשר להחשיבו לצורת הפתח, ואין צריך שתהיה סביב הפתח מסגרת מיוחדת המייחדת את מקום הפתח, ונחלק בזה על הריטב"א (שם) שהצריך כן. וכתב החזו"א (שם וביריד סי' קעב ס"ק א), שהלכה כדעת רש"י.

ואם העמוד בולט יותר מד' אמות, דעת המקור חיים (בתיוקן עירובין) שכיון שקנה זה אינו יכול להחשב בתורת לחי [כמו שפסק השו"ע לעיל סי' ב], אינו יכול להחשב גם ללחיים של צורת הפתח. מאידך, החזו"א (א"ח שם סי' טו ו-כה, ויריד שם) נחלק עליו, וכתב שקנה של צורת הפתח אינו נפסל כשאורכו ד' אמות, בין אם אורכו לרוחב המבוי ובין אם אורכו לאורך המבוי.

אמנם כתב (א"ח שם בהערה בשולי הדף), שיתכן שאם הקנים נמשכים מהקנה העליון ולפנים לתוך חלל הרשות יותר מג' טפחים או ד' טפחים שהוא שיעור רשות [כלומר שהמשקוף צר והלחיים עבים יותר] פסול, ואפילו אם רק קנה אחד נמשך כך, וסיים בצ"ע. אמנם חביות עגולות המשמשות בתורת לחיים של צורת הפתח, וקוטרן יותר מג' טפחים, יש להחזיר גם אם חלק החבית שכנגד החבל נמשך לצד פנים יותר מג' טפחים מהחבל שעליהן, משום שכתב החזו"א (שם סי' עב ס"ק יד) שעיגול נדון כמו הרבה קנים שעומדים זה אצל זה [הובאו דבריו בביה"ל להלן ס"ל ד"ה שצדן], ונמצא שנקודת העיגול הבולטת תחת החבל היא הלחי, והיא הרי לא נמשכת אלא משהו לצד פנים. ומ"מ יש לדקדק ולהזהר שלא להעמיד את החבל כנגד קצה העיגול החיצוני, כיון שבאופן זה זזית העיגול שתחת החבל נמשכת לצד פנים יותר מג' טפחים.

[משנ"ב שם]

אם קנה עליו מַעֲרָב־שֶׁבֶת, דלא גרע מלח⁹⁸.

98 וביה"ל לעיל (סי' א ד"ה אבל) הסתפק אם צריך בצורת הפתח המשך במילואים עמוד 12

מילואים

הלכות שבת סימן שסג

המשך מעמוד הקודם

[ביה"ל ד"ה אינו נח]

פל שאין פתח הקבוי יותר מִשְׁשָׁרָה⁽⁷⁹⁾.

(79) דבריו אלו ש"פ תקרה' אינו מתעיל ביותר מעשר אמות, כתב עליהם החזו"א (א"ח סי' עט ס"ק א) שהם העתקת דברי הרשב"א שסובר כן, אבל להלכה אומרים 'פי תקרה' אף ביותר מעשר אמות. וכן פסק הש"ע לעיל (סי' שסא ס"ב).

כשיעור, ומתעיל בו לחי להתירו. אבל לפי הצד שדין מרווחות ומצומצמות הוא תקנת חז"ל מעיקר הדין, שבכל מקום שהוא לחומרא השיעור במצומצמות ובמקום שהוא לקולא השיעור במרווחות, אם כן גם במבוי זה צריך שיהא אורכו ד' אמות מרווחות וגובהו י' טפחים מרווחים כדי להתירו בלחי.

הלכות שבת סימן שסג

המשך מעמוד רכג

(88) ואם יש למבוי שני פתחים, אחד באורכו והאחר ברוחבו, כתב החזו"א (א"ח סי' סה ס"ק ג) שצורת המבוי נקבעת לפי הפתח שדרכו משתמשים יותר.

[שעה"צ ס"ק עו]

ובנה מִשְׁשָׁרָה קִשְׁתֵּי הָאָוֶן כִּי עֲקִיבָא אִיגְרִי, עֵינִי שָׁם⁽⁸⁹⁾.

(89) שהקשה, שהרי כדי לעשות צורת הפתח צריך להעמיד קנה מכאן וקנה מכאן, ואם כן מועיל כבר מדין ב' פסין משהו שמועילים בחצר, ולמה צריך להוסיף קנה על גביהם למשקוף, ועל זה תירץ המשנ"ב שבאופן שהמבוי רחב יותר מעשר אמות אין ב' פסים מועילים להתירו, ולכן צריך לעשות בפתחו צורת הפתח.

[משנ"ב ס"ק קיא]

מִשְׁשָׁרָה דְּכִמְבֻאוֹתֵינוּ אֵין בְּתִים וְחֲצֵרוֹת פְּתוּחוֹת לְתוֹכָהּ⁽⁹⁰⁾.

(90) ואם יש שתי חצרות ולכל חצר פתחים שני בתים, כתב החי' אדם (כלל עא סי' ג) שבעיר יולנא יש בתים וחצרות שפתוחים למבוי, ולכן יש למבואות שם דין מבוי. מאידך, דעת החזו"א (א"ח סי' סה ס"ק נב, וסי' צ ס"ק ג) שבזמנינו אפילו אם הבתים פתוחים לחצר אין לחצר דיני חצר, כיון שכדי שיהיה לה דין חצר צריך שישתמשו בה בתשמישי בית כגון בישול אפייה וכביסה כמו בזמן חז"ל, ובזמנינו הרי אין דרך להשתמש בחצרות לתשמישי דירה, ולכן גם אם חצרות אלו פתוחות למבוי לא נחשב שחצרות פתוחות לתוכו, ואין המבוי נותר בלחי וקורה.

[משנ"ב שם]

לְכֵן הִנֵּהיגוּ תָמִיד לַעֲשׂוֹת צוֹרֵת הַפֶּתַח⁽⁹¹⁾.

(91) ולענין חצר האם גם בה צריך לעשות צורת הפתח מצד המנהג, כתב השו"ת הלכות (סי' שסד ס"ח) שצריך לעשות צורת הפתח משני ראשיה, וציון שמקור הדבר הוא בביה"ל לקמן (סי' שסד ס"ג ד"ה דינו ד"ה ואם).

[ביה"ל ד"ה ולכל]

וְכָל בֵּית אֵין פְּתוּחַ מֵאֶרְבַּע אֲמוֹת [א"ר בשם עבדו"ק]⁽⁹²⁾.

(92) ולא נתבאר ברשב"א מה שיעור החצר. אמנם החזו"א (א"ח סי' סה ס"ק יז, וסי' קי ס"ק יט ד"ה וצירוף) כתב, שסמוך לכל בית צריך שתהיה חצר המשמשת אותו בשיעור ד' על ד' אמות, ולא מסתבר שאם גודל החצר הוא רק ד' על ד' אמות שיהא די בכך לשני בתים, וכמו שמשמע בגמרא (ב"ב יא, א). וסיים, שדבר זה אינו מוכרע.

ואם לבית הפנימי יש פתח אחר לרשות הרבים שלא דרך החצר, ודרך בני הבית לצאת דרכו, כתבו התוס' (שם) ג' שיטות בדבר: א. שגם באופן זה אין נחשב שיש בחצר שני בתים הפתוחים לתוכה, בין אם יש פתח ביניהם שאז הם נחשבים כבית אחד, ובין כשפתוחים זה לזה על ידי חלונות, ואפילו עירבו ביניהם. ב. שאם יש פתח ביניהם ועירבו הריהם נחשבים לשני בתים, ואם הם פתוחים זה לזה על ידי חלון, אינם נחשבים לשני בתים ואפילו עירבו ביניהם. ג. דעת ר"ת, שאפילו אם הם פתוחים זה לזה על ידי חלון, אם עירבו ביניהם נחשב שיש בחצר שני בתים.

עוד מבואר בתוס', שכדי שישב שיש במבוי חצרות, צריך שהחצרות יהיו פתוחות למבוי על ידי פתח ולא די בחלון.

וכתב החזו"א (א"ח סי' קי ס"ק יט ד"ה וצירוף), שבית שיש בו שני חדרים שכל אחד יש בו ד' על ד' אמות (ואוכלים בכל חדר בפני עצמו), וחדר אחד פתוח לחצר, והחדר האחר פתוח לחדר הראשון, הריהם נחשבים כבית אחד ולא כשני בתים, כיון שלחדר הפנימי אין חצר (ויש לעיין אם כוונתו גם כשיש לחדר הפנימי יציאה אחרת שלא דרך החצר).

[משנ"ב ס"ק קו]

אֶפְלוּ מִשְׁשָׁרָה⁽⁸⁷⁾.

(87) ומבוי שהוא רחב סמוך לפתחו ואחר כך הוא מתקצר לפחות מ' אמות, באופן שאם נדון על המקום שסמוך לפתחו שעדיין לא נתקצר יהיה רחבו יותר על אורכו, ואם נדון על כל אורך המבוי יחד יהיה אורכו יותר על רוחבו, כתב החזו"א (א"ח סי' סה ס"ק עא) שכל המבוי נדון כאחד, ונחשב שאורכו יותר על רוחבו.

ואם היו כותלי המבוי נמוכים, וחזק ב' אמות הסמוכות לפתח המבוי על פני כל רוחבו כדי להגביהו ל' טפחים, ורוחבו הוא יותר מ' אמות, אם שאר המבוי גבוה מ' טפחים, הריהו מצטרף לדין אורכו יותר על רוחבו, אף על פי שאין הקרקע של ב' החלקים בגובה שווה, אבל אם שאר המבוי נמוך מ' טפחים והוא כשר רק מדין חורי רשות היחיד, הסתפק שם אם יש לצרפו לשיעור אורכו יותר על רוחבו.

עוד הוסיף לענין חזק, שאין צריך שיהיו בתים וחצרות פתוחים למקום שחזק, אלא אפילו אם הם פתוחים לשאר המבוי מועיל, אם מקום זה אינו נמוך מ' טפחים.

[משנ"ב שם]

וְאֶרְכּוֹ מִקְרֵי דֶרֶךְ כְּנִיסָתוֹ לְמִבְּוֵי, וְיִמָּה שְׁאִינוֹ דֶּרֶךְ כְּנִיסָתוֹ מִקְרֵי רִחְבּוֹ⁽⁸⁸⁾.

מילואים הלכות שבת סימן שסג המשך מעמוד 446

מאחורי הכותל הרי זה פסול, הוא שלא כדעת השו"ת חתם סופר (אור"ח סי' צא) שהכשיר.

ומלשון המש"ב משמע שדין של המקור חיים הוא באופן שהקנה עומד במקום גדור מארבע רוחותיו, אבל אם יש רק מחיצה אחת המפסיקה בין הקנים הרי זה כשר. מאידך, מצינו אחרונים שפירשו את דברי המקור חיים שאף אם מחיצה אחת מפסקת פסול. א. בש"ת אבני נזר (אור"ח סי' רצא) כתב, שכיון שיש מחיצה מפסקת בין קנה לקנה, אי אפשר לצרף קנה אחד לחבירו. ב. בש"ת דברי מלכיאל (ח"ג סי' יז) כתב, שצריך שתהיה צורת הפתח ראויה לקבל דלת [כמבואר בש"ע לעיל סי' שסב סי"א], וכשהקנה אחורי כותל הרי אינו ראוי לקבל דלת.

[משנ"ב שם]

ל'או קלום הוא⁽¹⁰²⁾.

(102) וכן באופן שאחד מהקנים של צורת הפתח מונח על גבי תל שגובהו י' טפחים ורוחבו ד' טפחים, יש לפסול לדעת המקור חיים, כיון שהתל הוא רשות בפני עצמו [ובאופן זה יש לפסול גם מטעם שאין הקנים מונחים במקום הילוך בני אדם, ונתבאר במה שכתבנו לעיל סי' שנו ס"ק י], וגם אי אפשר להחשיב את התל לקנה של צורת הפתח, כיון שהוא פתחי שימאי, שאינו עדיף מאבן נכנסת ואבן יצאת שנחשב לפתחי שימאי.

[משנ"ב שם]

ו'אפלי אם קנה אֶחָד הַעֲמִיד שֶׁסָּמָךְ⁽¹⁰³⁾.

(103) ולענין משקוף של צורת הפתח שחוצה משקוף של צורת הפתח אחרת [כגון שאחת עומדת לאורך ואחת לרוחב], כתב בשו"ת שואל ומשיב (מהר"ק סי' פו) שצורת הפתח התחתונה מסלקת את צורת הפתח העליונה. ובהערות לספר שו"ת הלכות (לסי' שסב) כתב, ששמע שהחז"א החמיר ששתי צורות הפתח פסולות [ולדעת הפוסלים, גם אם צורת הפתח התחתונה נכנסת תחת צורת הפתח העליונה רק בקצתה הרי זה פסול. ואין דינה כמחיצה העוברת תחת צורת הפתח, שאם המחיצה אינה נכנסת לתוך הרשות ג' טפחים יכולה היא עצמה להחשב ללחי של צורת הפתח, שהרי היא מחלקת את צורת הפתח לשתי צורות הפתח כשרות, לפי שבצורת הפתח רק הקנה העליון עובר תחת צורת הפתח העליונה, הוא אינו יכול לשמש כלחי לצורת הפתח העליונה]. וראה בספר בינת שמחה (בתיקון עירובין סי' ג) מה שכתב בענין שמועה זו מהחז"א, ודן על פי זה בחוטי חשמל העוברים תחת צורת הפתח, מרע אינם פוסלים את צורת הפתח.

[משנ"ב שם]

גַּם־כֵּן לֹא מְהִיב⁽¹⁰⁴⁾.

(104) ואם יש פי תקרה, על גבי צורת הפתח, בשו"ת חבצלת השרון (סי' כ) כתב להקל בזה, ונסמך בדבריו על דעת המקילים שאם הקנה עומד בתוך מחיצות הרי זה כשר. אמנם לדעת המש"ב שהחמיר בדין זה כדעת המקור חיים, יש מקום להחמיר גם באופן זה, כיון שעל ידי דין פי תקרה נחשב שקנה אחד עומד בתוך רשות גדורה. ואם יש חריץ שעובר תחת צורת הפתח, ראה לעיל סי' שנו ס"ק י, ובמה שכתבנו שם.

שיסמכו עליה מערב שבת. ודעת החז"א (אור"ח סי' עז ס"ק א, וסי' ע ס"ק כה), שאין צריך שיסמכו עליה מערב שבת [הובאו דבריו לעיל שם].

[משנ"ב שם]

וְיֵשׁ מְחִמֵּינ׳ בְּחַפְפוּסִים כְּאֵלֶּה, שְׂאִינָם עֲשׂוּיִים דְּרָף מְזוּזַת הַפֶּתַח לֹא חֲשִׁיב פֶּתַח⁽⁹⁹⁾.

(99) ובשעה צ"ל לעיל (ס"ק יט) סתם כדעת המחמירים, וראה מה שכתבנו שם.

[משנ"ב שם]

אם מַעֲמִיד הַקֵּנים בְּתוֹךְ הַבֵּית או בְּתוֹךְ הַגֶּדֶר⁽¹⁰⁰⁾ הַמְקַף מְאֻבָּע רֹחוּתוֹ⁽¹⁰¹⁾.

(100) כזה

(101) טעם דין זה ביארו האחרונים בכמה אופנים: המקור חיים עצמו כתב, שהוא משום היכר. עוד כתב שם, שעמוד הנמצא בתוך מקום מוקף אינו נחשב לקנה, כיון שדבר המוקף כמאן דמלי דמי. ובעיקר דין זה תמה החז"א (אור"ח סי' ע ס"ק כב), שאם המקום המוקף אינו בולט לתוך חלל המבוי, יש לפסול מטעם אחר, משום שהקנה נמצא אחורי כותל המבוי, ואם המקום המוקף בולט לתוך פתח המבוי, אם כן הכותל עצמו שמקיף את העמוד יחשב לקנה צורת הפתח, וכשר. ואם הכותל פרוץ קצת וצורת הפתח עוברת במקום הפירצה, הרי זה כשר, אף שמדין 'עמוד מרובה' נחשב הכותל המפריד כאילו הוא סתום, כיון שצורת הפתח יש בכוחה לסלק מחיצות לענין 'עמוד מרובה', וסיים בצ"ע.

וכתב הגר"ד לנר (גליונות חז"א), שלפי מה שחידש החז"א (שם ס"ק כה בהערה בשולי הדף) שאם נכנס הקנה לתוך הרשות ג' טפחים יותר מהמשקוף יתכן שפסול מדין פתחי שימאי [הובאו דבריו לעיל הערה 97]. יש לפרש את דברי המקור חיים באופן שהמקום המוקף בולט לתוך הרשות, אלא שכותל המקום המוקף נמשך לתוך הרשות יותר מג' טפחים, שאז אי אפשר להחשיב את הכותל לקנה של צורת הפתח.

ומה שנקט החז"א בפשיטות שצורת הפתח שהקנה שלה עומד

הלכות שבת סימן שסג המשך מעמוד רכד

לדירה, מ"מ כיון ששאר המחיצות הוקפו לדירה מותר לטלטל שם. ומ"מ באופן שהמדרון שבים רחוק ממחיצות המבוי יותר מעשר

שהם ראויים לשתייה או לכביסה [כמבואר במש"ב לעיל סי' שנו ס"ק פה, ובשעה צ"ל שם ס"ק פא], ואף שמחיצת הים לא הוקפה